stones of different diameter, moreover, there was observed an inner two-tier circle. The latter surrounded 3 small stone circles inside which there were registered cremated bones of an individual (graves No 1-3) and thin-walled pottery with a plain surface and crushed stone inclusions. In addition, there was exposed cremation burial No 4 that contained pottery similar to that of graves No 1–3. The grave was encircled by a few loose stones and is ascribed to late Bronze Age.

Mykolas Michelbertas

Tyrinėjimai Paalksniuose

1996 ir 1997 m. VU tęsė Paalksnių pilkapyno (Kelmės raj.) tyrinėjimus, pradėtus 1993 m. (*ATL 1992 ir 1993 metais,* V., 1994, p. 107–110; *ATL 1994 ir 1995 metais,* V., 1996, p. 79–82). Per dvejus pastaruosius metus buvo ištirti dar 2 senojo geležies amžiaus pilkapiai, buvę pagrindinės grupės ŠR ir Š pakraštyje.

Pilkapiai jau prieš tyrinėjimus buvo gerokai nukentėję: pilkapio Nr. 5 sampile (dydis – apie 7x8 m, aukštis – 0,6 m) buvo matyti iškastų nedidelių duobelių žymių, o pilkapio Nr. 4 sampile (dydis – apie 12x9 m, aukštis – 0,8–1 m) buvusi iškasta apie 2x2 m dydžio duobė. Pilkapio Nr. 5 sampilo pakraščiais buvo aptiktas gerokai apardytas apskritas akmenų vainikas (skersmuo vidinėje pusėje – 5,9 m) su keliais priestatais. Pagrindiniame vainike galėjo būti griautinis kapas; jis buvo suardytas. Greičiausiai šiam kapui priklausė sampile rasti žalvariniai dirbiniai – plokštelinis antsmilkinis ir smeigtuko ažūrine galvute dalis (pav. 14). Plokštelinis antsmilkinis šiek tiek skiriasi nuo anksčiau Lietuvoje rastų šio tipo dirbinių. Ažūriniame pakraštyje į antsmilkinį buvusios įvertos nevienodo ilgio žalvarinės vielos grandelės. Viena grandelė įverta net į antsmilkinio pagrindinę skardą. Galbūt šiomis grandelėmis antsmilkinis buvo pritvirtinamas prie kokio nors galvos apdangalo.

Įdomus ir šiame pilkapyje aptiktas smeigtuko fragmentas. Kadaise smeigtukas turėjo geležinę adatą. Neišlikusi galvutė galbūt buvo lapo formos. Tokie smeigtukai būdingi rytiniams baltams ankstyvajame ir senajame geležies amžiuje. Lietuvoje kol kas tokio tipo smeigtukas buvo

rastas Moškėnų-Laukupėnų piliakalnyje (Rokiškio raj.). Paalksnių pilkapio Nr. 5 daiktų chronologija (B_1 periodo pabaiga–B_2 periodo pradžia) rodo, kad šis pilkapis buvo vienas ankstyviausių pilkapyne.

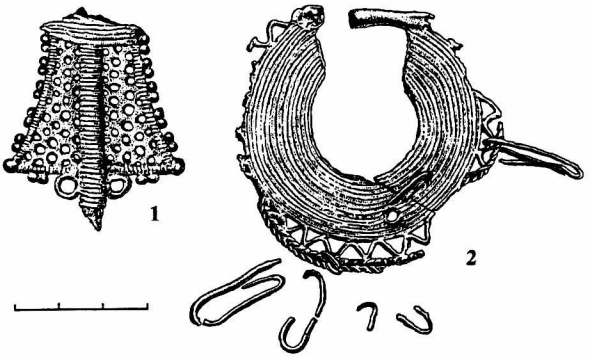

Pav. 14. Paalksnių pilkapyno, pilkapio Nr. 5 radiniai: 1 – smeigtuko fragmentas, 2 – antsmilkinis (žalvaris).
Fig. 14. Findings from burial mound No 5 of Paalksniai barrow cemetery: 1 – fragment of a spindle, 2 – temple ornament (bronze).

Pilkapyje Nr. 4 buvo laidota B_2 periodo pirmojoje pusėje–B_2/C_1 periode. Šiame pilkapyje, labai apardytame apskritame akmenų vainike (skersmuo vidinėje pusėje – 6,4 m), buvo aptikti 3 griautiniai kapai. Mirusiųjų griaučiai visiškai sunykę, išskyrus kaulų fragmentus, buvusius prie metalinių daiktų. Įkapių gausumu išsiskiria moters kapas Nr. 2. Jame rasti 2 žalvariniai įvijiniai antsmilkiniai, kaklo apvara iš žalvario įvijų ir

karolių, žalvarinė Prūsų serijos akinė segė, žalvarinis I grupės ritinis smeigtukas su geležine adata, 2 žalvarinės II grupės apskrito pjūvio apyrankės, 3 ar 5 žalvariniai įvijiniai žiedai (sutrupėję). Aptiktas ir geležinio dirbinio fragmentas – ylos ar smeigtuko smaigalys. Taigi kape rasta keliolika daiktų ir tai yra bene turtingiausias senojo geležies amžiaus pirmosios pusės kapas Žemaitijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapynų teritorijoje. Kape aptikti įvijiniai antsmilkiniai yra gana retas radinys šiame regione. Iki šiol jų rasta Jagminiškės (Kelmės raj.), Paragaudžio (Šilalės raj.) ir Zastaučių (Mažeikių raj.) pilkapiuose. Šio tipo antsmilkiniai labiausiai buvo paplitę Centrinės Lietuvos kapinynuose. Retas radinys ir įvijiniai žiedai.

Kituose pilkapio Nr. 4 kapuose rastas geležinis įmovinis kirvis, žalvarinė Prūsų serijos akinė segė ir žalvarinė keturkampio pjūvio apyrankė suapvalintais galais. Centrinis kapas galėjo būti suardytas minėtosios didelės duobės, iškastos sampilo viduryje.

Tyrinėjimų metu paaiškėjo, kad dalis pilkapių buvo supilta buvusios ankstyvesnės gyvenvietės teritorijoje. Todėl pilkapio Nr. 5 sampile aptikta lipdytinių puodų šukių, geležies šlako.

1996–1997 m. tyrinėjimai buvo vykdyti ir Paalksnių vėlyvojo geležies amžiaus **kapinyne**, kuris šiuo metu yra privačioje valdoje – E. Aleksandravičienės sode.

Paaiškėjo, kad vėlyvojo geležies amžiaus kapinyno likučiai yra tarp pilkapio Nr. 21 ir E. Aleksandravičienės sodybos pastatų. Kapinynas labai suardytas ariant lauką, sodinant medžius sodo teritorijoje, vykdant kitus įvairius žemės judinimo darbus. Kapinyno pėdsakų aptikta tik perkasose Nr. 4 ir 6 (bendras ištirtas plotas – 65 m^2), kurios buvo iškastos greta pilkapio Nr. 21, į R nuo jo.

Ištirtame plote buvo aptikti trijų degintinių kapų pėdsakai – duobių dugnai su degintinių kauliukų liekanomis, angliukais, apsilydžiusių žalvarinių dirbinių likučiais, žiestųjų puodų šukėmis. Minėtų kapų duobių gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus – 25–55 cm. Kapai įrengti apvaliose duobėse, kurių skersmuo – apie 45–70 cm.

Didesnė dalis degintinių kapų buvo suardyta ariant lauką, dalis – kasant duobes vėlyviesiems griautiniams kapams. Perkasose, 5–40 cm gylyje, buvo rasta apie 400 įvairių daiktų, kilusių iš suardytų vėlyvojo geležies amžiaus

kapų. Dalis daiktų yra buvę laidotovių lauže – aptirpę, susilydę. Tai – kartais žalvariniai, sidabriniai daiktai. Aptikta ir geležinių labai gerai išlikusių daiktų, taip pat buvusių laidotuvių lauže.

Iš vėlyvojo geležies amžiaus kaklo papuošalų galima paminėti įvairių vytinių žalvarinių antkaklių likučius, žalvarinius kabučius-žvangaliukus, įvairias žalvarines įvijas ir karolius, negausius stiklo karolius. Labai daug aptikta krūtinės papuošalų – segių. Daugiausia tai žalvarinės pasaginės segės cilindriniais, aguoniniais, platėjančiais, daugiakampiais, stilizuotais gyvuliniais galais, tokių segių fragmentai. Aptikta ir sidabrinių pasaginių segių bei jų fragmentų. Gana daug rasta ir žalvarinių plokščių apskritų ažūrinių segių. Rankų papuošalus sudarė įvairių tipų žalvarinių apyrankių fragmentai, žalvariniai žiedai pastorinta ir paplatinta priekine dalimi, žiedai tordiruotu priekiu imituojant įviją.

Tarp aptiktų darbo įrankių pirmiausia reikia paminėti įvairaus dydžio geležinius peilius, peilius-skustuvėlius, ovalius skiltuvus ir skiltuvus atriestais į viršų galais. Rastas plačiaašmenis pentinis kirvis, aptiktos kelios ylos, buvo ir keli akmeniniai cilindriniai verpstukai. Iš ginklų galima paminėti geležinį plačiaašmenį pentinį kovos kirvį su ištemptais koto link ašmenimis, aptrupėjusį ietigalį, įtveriamąjį strėlės antgalį rombine plunksna, T tipo kalavijo skersinukus. Labai retas radinys – geležinių šarvų – grandininių marškinių fragmentas. Galima taip pat paminėti žalvarinius sveikus ir apsilydžiusius kalavijų makštų galo apkalus.

Tarp rastų buities daiktų atkreipia dėmesį geležinė cilindrinė spyna, tokios spynos geležinis raktas, keli žalvariniai raktai. Rasta įvairios formos ir dydžio geležinių diržų sagčių, įvairių apkalų, kaltinių vinių didelėmis galvutėmis.

Atkreipia dėmesį dar vienas dalykas – miniatiūrinės įkapės. Tai keli sveikesni mažyčiai geležiniai žąslai, sudaryti iš trijų branktelių ir grandžių galuose. Iki šiol daugiausia miniatiūrinių įkapių buvo aptikta Vakarų Lietuvos kapinynuose. Paalksnių radiniai rodo, kad ir Žemaitijoje būta papročio dėti į kapus daiktų miniatiūras.

Tarp importinių daiktų galima paminėti žalvarinį ažūrinį zoomorfinį kabutį, greičiausiai patekusį iš Kijevo Rusios teritorijos, skandinaviško tipo žalvarinius diržo skirstiklio kabučius.

Surastų daiktų chronologija gana plati. Įvairių tipų pasaginės segės datuojamos nuo VIII a. iki XI–XII a., nors kai kurie variantai nešioti ir vėliau. Plokščias ažūrines apskritas seges galima skirti XII–XIII a., galbūt ir XIV a. Kadangi to paties tipo daiktai yra ir iš griautinių, ir iš degintinių kapų, sunku tiksliau atsakyti į klausimą, kada Paalksniuose pereita prie mirusiųjų deginimo.

Surastus geležinio kalavijo rankenos skersinukus ir buoželę (jeigu visi 3 daiktai yra vieno kalavijo) galima skirti T tipo kalavijui ir datuoti X a. antrąja puse–XI a. pradžia. Atrodo, šis kalavijas nėra iš degintinio kapo. Matyt, X a.–XI a. pradžioje Paalksniuose dalis mirusiųjų laidota nedegintų. Reikia paminėti, kad dar 1995 m. buvo rastas Z tipo kalavijas, degęs laidotuvių lauže. Taigi XI a. čia jau būta mirusiųjų deginimo papročio.

Perkasose aptikta ir 15 vėlyvų griautinių kapų. Sprendžiant iš labai menkų griaučių liekanų, mirusieji laidoti aukštielninki ištiesti, galvomis į ŠV, ŠR, R, PR. Kapų gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus – 0,45–1,3 m. Nesilaikyta vienos mirusiųjų laidojimo krypties, laidota nelabai tvarkingai. Pastebėta, kad laidojant vieną mirusįjį, dažnai buvo suardomas ankstyvesnis kapas. Tai rodo ir aptikti atsitiktiniai daiktai, kilę iš vėlyvųjų suardytų kapų.

Vėlyvųjų griautinių kapų įkapės įvairios. Vyrų kapuose rasta ginklų – įmovinių ir įtveriamųjų ietigalių, darbo įrankių ir buitinių daiktų – plačiaašmenių pentinių kirvių, peilių, skiltuvų, diržų sagčių, papuošalų, daugiausia žiedų. Moterų kapuose būta peilių, akmeninių verpstukų ir gana daug žalvarinių papuošalų – įvairių tipų segių (plokštelinių, apskritų ažūrinių, pasaginių) ir žiedų.

Kai kuriuose vėlyvuosiuose kapuose mirusiųjų kojūgalyje (1 atveju ir galvūgalyje) aptikta žiestųjų molinių puodų su anglimis, rodančių, kad laidotuvių metu buvo dedami puodai su žarijomis. Taip pat atkreipia dėmesį kai kuriuose vyrų kapuose rasti iš skardos sulenkti „kirviai". Matyt, ir šiuo atveju buvo tęsiamos pagoniškos tikrų daiktų pakeitimo simboliniais tradicijos.

Vėlyvuosius griautinius kapus galima datuoti XV–XVI a.

Mykolas Michelbertas

Excavations in Paalksniai

In 1996–1997 VU researched 2 barrows from late Iron Age that contained primary burials of late B1–B2/C1 period. The excavation in late Iron Age cemetery covered 3 cremation burials; the findings from the destroyed burials went beyond 400 different items. In addition to that, the team examined 15 primary burials from the 15th–16th centuries.

Vidas Semėnas

Pavajuonio-Rėkučių pilkapyno tyrinėjimai 1996 metais

1996 m. NM tęsė Pavajuonio-Rėkučių (Ignalinos raj., Zuikų s-ja) ardomų pilkapių tyrinėjimus, pradėtus 1994 m. (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 85).

1996 m. NM ištyrė apardytą pilkapį Nr. 11. P–Š kryptimi jis buvo 9,3 m dydžio, R–V kryptimi – 10 m dydžio, 70–90 cm aukščio. Sampilo centre žiojėjo 1,5x1,6x0,2 m dydžio lobių ieškotojų iškasta duobė.

Pilkapio sampilas buvo apjuostas akmenų vainiku, vidutiniškai iš 18x15x12 cm dydžio akmenų. Vainiko akmenys dėti ant išlyginto žemės paviršiaus – pagrindo. Vainiko Š, R, PR akmenys smulkesni, V ir P didesni. Vainiko V dalyje išliko dviejų eilių akmenų vainiko dalis: P–Š kryptimi vidinė akmenų sienelė buvo 70 cm ilgio, iš 4 akmenų, 30 cm į V nuo jos analogiška 4 akmenų sienelė, lygiagreti su pirmąja. P–Š kryptimi akmenų vainiko skersmuo buvo 6 m, R–V kryptimi – 4,5–5 m.

Be akmenų vainiko, pilkapis Nr. 11 buvo apjuostas ir dviem grioviais iš R ir Š–ŠR pusių. Grioviai netaisyklingos formos, išlenkti, 3,3 m (R)–6 m (Š–ŠR) ilgio, 45 (R)–60 cm (Š–ŠR) pločio, 0,9–1 m (R)–0,4–0,55 m (Š–ŠR) gylio. Griovys, juosęs pilkapį iš R, buvo dubenėlio formos skersiniame pjūvyje, o Š–ŠR – netaisyklingos piltuvėlio formos. Pilkapio Nr. 11 skersmuo su grioviais buvo 9,5 m. Tiriamajame pilkapyje rasti du kapai.